

Spis treści

Wykaz skrótów	13
Wstęp	25
Rozdział I	
Pojęcie i cechy nowatorskiej interwencji medycznej	39
1. Zakres pojęcia nowatorskiej interwencji medycznej	39
1.1. Drogi rozwoju medycyny	39
1.2. Nowatorstwo w medycynie – problemy terminologiczne	42
1.3. Eksperyment medyczny	43
1.3.1. Pojęcie eksperymentu	43
1.3.2. Eksperyment a obserwacja	47
1.3.3. Eksperyment a doświadczenie	48
1.4. Badania medyczne	50
1.4.1. Pojęcie badań medycznych	50
1.4.2. Rodzaje badań medycznych	51
1.4.3. Badania kliniczne	55
1.5. Pozabadawcze zastosowanie nowatorskiej metody leczenia	59
1.5.1. Badania medyczne a korzyść zdrowotna uczestnika	59
1.5.2. Metoda nowatorska w indywidualnej decyzji lekarskiej	60
1.6. Nowatorska interwencja medyczna – znaczenie pojęcia	62
2. Cele nowatorskiej interwencji medycznej	64
3. Nowatorstwo a standard medyczny	68
4. Nowatorska interwencja medyczna a ryzyko	74
4.1. Skutki nowatorskiej interwencji medycznej	74
4.2. Pojęcie ryzyka	76
4.3. Odejście od standardu medycznego a ryzyko	78
4.4. Kryteria oceny możliwych skutków nowatorskiej interwencji medycznej	92
5. Podstawowe konflikty między dobrami prawnymi	96
6. Wnioski	100

Rozdział II	
Kształtowanie się prawnokarnych ocen nowatorskiej interwencji medycznej	103
1. Okres medycyny przednaukowej	103
1.1. Nowatorstwo w medycynie a początki jej ocen prawnych	103
1.2. Starożytność	104
1.3. Średniowiecze i początki epoki nowożytnej	109
1.4. XVIII-wieczny spór o szczepienie ospy	116
2. Kara kryminalna <i>a experimentum in corpore vili</i>	118
3. Okres rozkwitu medycyny eksperymentalnej	129
3.1. Systemy prawa wobec eksperymentu w medycynie	129
3.2. Francja	131
3.3. Niemcy	139
3.4. Polska	147
4. Odpowiedzialność karna za eksperymenty medyczne z okresu II wojny światowej	152
4.1. Eksperymenty na więźniach obozów koncentracyjnych	152
4.2. Odpowiedzialność na podstawie międzynarodowego prawa karnego	163
4.3. Odpowiedzialność karna w norymberskim „procesie lekarzy”	166
4.4. Eksperymenty japońskie z czasu II wojny światowej	186
5. Wnioski	188
Rozdział III	
Ponadnarodowe oceny nowatorskiej interwencji medycznej	191
1. Granice dopuszczalności nowatorskiej interwencji medycznej	191
1.1. Rodzaje i zakres źródeł	191
1.2. Zakres przedmiotowy	194
1.2.1. Od eksperymentu do badania medycznego	194
1.2.2. Badania kliniczne	196
1.2.3. Nowatorska interwencja lecznicza	198
1.3. Nowatorska interwencja medyczna a prawa człowieka	199
1.3.1. Wolność nauki w medycynie	199
1.3.2. Ochrona praw uczestnika nowatorskiej interwencji medycznej	200
1.3.3. Nowatorska interwencja medyczna a ludzka godność	201
1.3.3.1. Znaczenie ludzkiej godności	201
1.3.3.2. Zasada prymatu człowieka jako jednostki nad interesami zbiorowymi	203
1.3.3.3. Godność a wolność osobista	205
1.3.4. Problem dostępu do nowatorskich metod leczenia	206
1.4. Obiektywne warunki dopuszczalności nowatorskiej interwencji medycznej	208
1.4.1. Cel nowatorskiej interwencji medycznej	208
1.4.1.1. Korzyść badawcza	208
1.4.1.2. Wartość naukowa celu badawczego	208
1.4.1.3. Bezpośrednia korzyść dla uczestnika nowatorskiej interwencji medycznej	209
1.4.2. Granice ryzyka nowatorskiej interwencji medycznej	210
1.4.2.1. Oszacowanie możliwych skutków	210
1.4.2.2. Proporcjonalność między skutkami pozytywnymi i negatywnymi	210
1.4.2.3. Problem górnej granicy ryzyka	214
1.4.2.4. Nowatorska interwencja medyczna a zasada ostrożności	216

1.4.3. Subsidiarność nowatorskiej interwencji medycznej	219
1.4.4. Badania kontrolowane	220
1.4.5. Bezpieczeństwo badania klinicznego	221
1.5. Prawo do samostanowienia	222
1.5.1. Prawo do samostanowienia a interwencja medyczna	222
1.5.2. Zgoda na udział w nowatorskiej interwencji medycznej	223
1.5.3. Zakres i sposób przekazywania informacji	227
1.5.4. Wyjątki od warunku zgody	229
1.5.5. Problem komercjalizacji udziału w badaniach medycznych	230
1.6. Prywatność informacyjna w kontekście nowatorskiej interwencji medycznej	231
1.6.1. Prawo do prywatności informacyjnej	231
1.6.2. Granice korzystania z informacji o osobie w celu badawczym	232
1.6.3. Poufność danych osobowych wykorzystywanych do celów badawczych	235
1.6.4. Dostęp do informacji o własnym stanie zdrowia	236
1.7. Ochrona osób szczególnie wrażliwych	237
1.7.1. Pojęcie szczególnej wrażliwości	237
1.7.2. Problem priorytetów w ochronie	238
1.7.3. Granice dopuszczalnych badań medycznych	240
1.7.3.1. Osoby bez pełnej zdolności do udzielenia zgody	240
1.7.3.2. Osoby w stanie nagłym	244
1.7.3.2. Kobiety ciężarne i karmiące	245
1.7.3.4. Osoby pozbawione wolności	246
1.7.4. Interwencje badawcze z udziałem ludzkiego embrionu <i>in vitro</i>	247
1.8. Mechanizmy kontrolne	250
1.8.1. Protokół badawczy	250
1.8.2. Kontrola prewencyjna	251
1.8.3. Kontrola bieżąca	252
2. Granice dopuszczalności nowatorskiej interwencji medycznej a prawo karne	253
2.1. Przesłanki dopuszczalności interwencji badawczej a odpowiedzialność karna	253
2.2. Obowiązek skutecznej ochrony	254
2.3. Wybór rodzaju sankcji	255
3. Eksperyment medyczny w międzynarodowym prawie karnym	263
3.1. Eksperyment medyczny jako zbrodnia przeciwko ludzkości	263
3.2. Eksperyment medyczny jako zbrodnia wojenna	264
3.3. Kryminalizacyjne postulaty Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego	269
3.3.1. Prace nad międzynarodowym kodeksem karnym	269
3.3.2. Projekt konwencji o zapobieganiu i karaniu nielegalnych eksperymentów	272
3.4. Eksperyment medyczny w Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego	276
4. Wnioski	278
Rozdział IV	
Nowatorska interwencja medyczna we francuskim prawie karnym	283
1. Geneza <i>loi Hurler</i>	283
2. Zakres regulacji prawnej	291
3. Pojęcie badań angażujących osobę ludzką	292
3.1. Założenia terminologiczne	292
3.2. Podział badań według kryterium korzyści dla uczestnika	293
3.3. Podział badań według kryterium inwazyjności	296

3.4. Badania kliniczne	298
4. Podstawy wyłączenia bezprawności nowatorskiej interwencji medycznej	300
4.1. Wyłączenie bezprawności interwencji medycznej – założenia ogólne	300
4.2. Granice dopuszczalnego odejścia od aktualnej wiedzy medycznej	305
4.3. Warunki legalności badań medycznych	311
4.3.1. Obiektywne warunki dopuszczalności badania medycznego	311
4.3.2. Bezpieczeństwo badania angażującego osobę ludzką	316
4.3.3. Ograniczenia dotyczące osób szczególnie wrażliwych	317
4.3.4. Badania medyczne z udziałem ludzkiego embrionu <i>in vitro</i>	319
4.3.5. Problem odpłatności udziału w badaniu angażującym osobę ludzką	321
4.3.6. Zgoda uczestnika nowatorskiej interwencji medycznej	323
4.3.6.1. Cechy zgody	323
4.3.6.2. Obowiązek informacyjny	324
4.3.6.3. Zdolność do wyrażenia zgody	326
4.3.7. Ochrona prywatności informacyjnej	328
4.3.8. Wymagania kontrolne dla badania medycznego	331
5. Nowatorska interwencja medyczna jako podstawa odpowiedzialności karnej	332
5.1. Kierunki ochrony prawnokarnej	332
5.2. Kryminalizacja naruszenia warunków dopuszczalności badania angażującego osobę ludzką	333
5.2.1. Charakterystyka ogólna	333
5.2.2. Badanie angażujące osobę ludzką wbrew woli uczestnika	336
5.2.3. Niedopuszczalny udział osoby szczególnie wrażliwej w badaniu angażującym osobę ludzką	346
5.2.4. Badanie angażujące osobę ludzką z naruszeniem wymogów bezpieczeństwa	350
5.2.5. Nieprzestrzeganie wymagań kontrolnych	351
5.2.6. Badania z udziałem ludzkiego embrionu <i>in vitro</i>	352
5.2.7. Udostępnienie nowego produktu zdrowotnego bez wymaganej weryfikacji	353
5.3. Odpowiedzialność karna na zasadach ogólnych	354
5.3.1. Podstawy kwalifikacji prawnej	354
5.3.2. Przesłanki dopuszczalności nowatorskiej interwencji medycznej a podstawa odpowiedzialności karnej	361
5.3.2.1. Znaczenie rodzaju naruszonej przesłanki dopuszczalności nowatorskiej interwencji medycznej	361
5.3.2.2. Kwalifikacja prawna a formy winy	363
5.4. Eksperyment medyczny jako przestępstwo konwencyjne	371
5.5. Nowatorska interwencja medyczna a prawnokarna ochrona informacji	372
6. Wnioski	375

Rozdział V

Nowatorska interwencja medyczna w niemieckim prawie karnym	379
1. Geneza obowiązującego stanu prawnego	379
2. Zakres regulacji	383
3. Rodzaje nowatorskiej interwencji medycznej	385
3.1. Trójpodział interwencji medycznych	385
3.1.1. Problemy terminologiczne	385
3.1.2. Kryterium standardu medycznego	386

3.1.3. Kryterium celu	392
3.2. Badania kliniczne	396
4. Podstawy wyłączenia bezprawności nowatorskiej interwencji medycznej	399
4.1. Spór o podstawy legalności interwencji leczniczej	399
4.2. Standard medyczny a wolność zawodowa lekarza i badacza	404
4.2.1. Wolność terapii	404
4.2.2. Wolność badań naukowych	406
4.3. <i>Rechtfertigungslösung</i> i <i>Tatbestandslösung</i> wobec eksperymentu leczniczego i badawczego	408
4.4. Eksperyment w medycynie a stan wyższej konieczności	412
4.5. Eksperyment w medycynie a dozwolone ryzyko	415
5. Przesłanki legalności nowatorskiej interwencji medycznej	421
5.1. Zgoda uczestnika	421
5.1.1. Funkcja zgody w kontekście wyłączenia bezprawności	421
5.1.2. Źródła regulacji prawnej	422
5.1.3. Zdolność do wyrażenia zgody	423
5.1.4. Zgoda domniemana	426
5.1.5. Obowiązek informacyjny	427
5.1.6. Swoboda wyrażenia zgody	431
5.1.7. Forma zgody i informacji	432
5.1.8. Prawo do samostanowienia a badania kontrolowane	433
5.2. Granice prawa do samostanowienia	434
5.2.1. Prawo do samostanowienia a ochrona życia i zdrowia	434
5.2.2. Dopuszczalne granice ryzyka	439
5.2.3. Subsidiarność nowatorskiej interwencji medycznej	444
5.2.4. Badania kontrolowane	445
5.2.5. Bezpieczeństwo badania klinicznego	446
5.2.6. Badania medyczne z udziałem ludzkiego embrionu <i>in vitro</i>	447
5.3. Problemy prywatności informacyjnej	449
5.4. Wymagania kontrolne	452
6. Nowatorska interwencja medyczna jako podstawa odpowiedzialności karnej	453
6.1. Kierunki ochrony prawnokarnej	453
6.2. Przeprowadzenia związane z badaniami klinicznymi	454
6.2.1. Charakterystyka ogólna	454
6.2.2. Zakres ochrony karnej uczestnika badania klinicznego	461
6.2.2.1. Badanie kliniczne z naruszeniem prawa do samostanowienia	461
6.2.3.2. Przekroczenie dopuszczalnych granic ryzyka badania klinicznego	464
6.2.3.3. Niedopuszczalny udział w badaniu klinicznym osoby szczególnie wrażliwej	466
6.2.3.4. Naruszenie warunków bezpieczeństwa badania klinicznego	467
6.2.3.5. Nieprzebrane wymagania kontrolnych	469
6.3. Udostępnienie nowego produktu leczniczego lub wyrobu medycznego bez weryfikacji badawczej	470
6.4. Kryminalizacja badań z udziałem ludzkiego embrionu <i>in vitro</i>	471
6.5. Odpowiedzialność karna na zasadach ogólnych	473
6.5.1. Podstawy kwalifikacji prawnej	473
6.5.2. Przesłanki legalności eksperymentu a granice odpowiedzialności karnej	483

6.5.2.1. Znaczenie obiektywnych przesłanek dopuszczalności eksperymentu dla odpowiedzialności na podstawie Kodeksu karnego	483
6.5.2.2. Skuteczność zgody a odpowiedzialność karna	486
6.5.2.3. Zgoda hipotetyczna	490
6.5.2.4. Relacja między wadliwością informacji a skutkiem	494
6.5.2.5. Prawnokarna ocena niezastosowania nowatorskiej metody leczniczej	496
6.6. Eksperyment leczniczy i badawczy jako przestępstwo konwencyjne	501
6.7. Prawnokarna ochrona prywatności informacyjnej	501
7. Wnioski	503

Rozdział VI

Nowatorska interwencja medyczna w polskim prawie karnym	509
1. Kształtowanie się prawno Karnych granic nowatorskiej interwencji medycznej w II połowie XX w.	509
1.1. Granice dopuszczalności eksperymentu medycznego	509
1.2. Początki prawnej regulacji badań klinicznych	516
1.3. Dozwolone ryzyko w Kodeksie karnym z 1969 r.	519
1.4. Bezpośrednia geneza obecnego stanu prawnego	526
2. Eksperyment medyczny a nowatorska interwencja medyczna	533
2.1. Interwencja medyczna – problemy terminologiczne	533
2.2. Eksperyment medyczny	535
2.2.1. Podstawy prawne	535
2.2.2. Ustawowa treść pojęcia eksperymentu medycznego	540
2.2.3. Cel jako kryterium podziału eksperymentu medycznego	546
2.2.4. Eksperyment wobec standardu medycznego	551
2.2.4.1. Zróżnicowanie eksperymentu leczniczego i badawczego	551
2.2.4.2. Pojęcie i źródła standardów medycznych	552
2.2.4.3. Granica „wypróbowania” interwencji medycznej	555
2.2.4.4. Zakres wolności terapeutycznej lekarza	558
2.3. Eksperyment medyczny a badania kliniczne	561
2.4. Eksperyment medyczny a badania kontrolowane	565
2.5. Zastosowanie leku w zakresie nieobjętym pozwoleniem (<i>off-label</i>)	566
2.6. Badania obserwacyjne	567
3. Eksperyment medyczny jako okoliczność wyłączająca bezprawność	568
3.1. Pierwotne i wtórne wyłączenie bezprawności	568
3.2. Spory wokół uzasadnienia legalności zabiegu lekarskiego	573
3.2.1. Legalność zabiegu leczniczego	573
3.2.2. Legalność zabiegu nieleczniczego	575
3.2.3. Krytyka koncepcji pierwotnej legalności zabiegu leczniczego	576
3.3. Podstawy legalności eksperymentu medycznego	585
3.3.1. Eksperyment medyczny a ryzyko nowatorstwa	585
3.3.2. Eksperyment medyczny a pierwotna i wtórna legalność zabiegów lekarskich	591
3.3.3. Eksperyment badawczy a znamiona czynu zabronionego	600
3.3.4. Kontratypowy charakter eksperymentu medycznego	617
4. Warunki dopuszczalności eksperymentu medycznego	622
4.1. Warunki obiektywne	622

4.1.1. Kryteria oceny	622
4.1.2. Cel eksperymentu medycznego	626
4.1.3. Korzyść z eksperymentu medycznego	631
4.1.3.1. Pojęcie korzyści	631
4.1.3.2. Znaczenie korzyści	631
4.1.3.3. Prawdopodobieństwo osiągnięcia korzyści	636
4.1.4. Celowość eksperymentu medycznego	637
4.1.4.1. Pojęcie celowości	637
4.1.4.2. Subsydiarność	639
4.1.4.3. Proporcjonalność	641
4.1.4.4. Górna granica ryzyka	646
4.1.4.5. Problem badań kontrolowanych	647
4.1.4.6. Celowość eksperymentu leczniczego a obowiązek jego zastosowania	649
4.1.4.7. Celowość eksperymentu badawczego z udziałem osób szczególnie wrażliwych	650
4.1.5. Sposób przeprowadzania eksperymentu medycznego	653
4.1.6. Bezpieczeństwo eksperymentu medycznego	654
4.2. Zgoda uczestnika eksperymentu medycznego	656
4.2.1. Znaczenie zgody na udział w eksperymencie medycznym	656
4.2.1.1. Podstawy konstytucyjne	656
4.2.1.2. Podstawy ustawowe	660
4.2.2. Zdolność do wyrażenia zgody	661
4.2.3. Obowiązek informacyjny	664
4.2.4. Swoboda wyrażenia zgody	667
4.2.5. Odwołalność zgody	669
4.2.6. Forma zgody	671
4.2.7. Granice dopuszczalności eksperymentu medycznego bez zgody	672
4.3. Prywatność informacyjna uczestnika nowatorskiej interwencji medycznej	674
4.3.1. Podstawy prawne prywatności informacyjnej	674
4.3.2. Wykorzystywanie danych medycznych do celów badawczych	675
4.4. Wymagania kontrolne	676
5. Odpowiedzialność karna za naruszenie warunków dopuszczalności nowatorskiej interwencji medycznej	677
5.1. Ogólna charakterystyka podstaw odpowiedzialności karnej	677
5.2. Przeprowadzanie badań z udziałem pacjentów	678
5.2.1. Zakres i technika kryminalizacji – uwagi ogólne	678
5.2.2. Badanie kliniczne bez wymaganej zgody	687
5.2.3. Badanie kliniczne z naruszeniem zakazu zachęć lub gratyfikacji finansowych	689
5.2.4. Naruszenie wymagań kontrolnych	690
5.2.5. Znaczenie art. 37c p.f.	693
5.3. Naruszenie przesłanek dopuszczalności eksperymentu medycznego – przepisy projektowane	694
5.4. Udostępnienie nowego produktu leczniczego lub wyrobu medycznego bez weryfikacji badawczej	698
5.5. Granice kontratypu eksperymentu medycznego i skutki ich przekroczenia	702
5.5.1. Podstawy kwalifikacji prawnej eksperymentu medycznego	702

5.5.2. Zakres znamion kontratypu eksperymentu medycznego	710
5.5.2.1. Warunki dopuszczalności interwencji medycznej a znamiona kontratypu	710
5.5.2.2. Warunki prawnokarnej skuteczności zgody na gruncie art. 192 § 1 k.k.	714
5.5.2.3. Kierunek wykładni znamion kontratypu eksperymentu medycznego	718
5.5.2.4. Znamiona kontratypu eksperymentu medycznego	720
5.5.3. Znamiona kontratypu eksperymentu medycznego a kwalifikacja prawna czynu	732
5.5.3.1. Problemy strony przedmiotowej czynu zabronionego	732
5.5.3.2. Problemy strony podmiotowej czynu zabronionego	738
5.5.4. Błąd co do znamion kontratypu eksperymentu medycznego	742
5.6. Eksperyment medyczny jako przestępstwo wojenne	745
5.7. Kryminalizacja badań medycznych z udziałem ludzkiego embrionu <i>in vitro</i>	746
5.8. Prawnokarna ochrona prywatności informacyjnej	747
6. Wnioski	750
Podsumowanie	757
Bibliografia	777